

سرشناسه:	اشرفی، امیررضا،
عنوان قراردادی:	آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن. فارسی. شرح.
عنوان و نام پدیدآور:	علوم قرآنی از دیدگاه علامه بلاغی رحمته الله / امیررضا اشرفی.
مشخصات نشر:	قم: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله ، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری:	۳۲۰ ص.
فروست:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله ؛ ۹۳۹. علوم قرآنی؛ ۴۹.
شابک:	۹۷۸-۹۶۴-۴۱۱-۷۱۴-۰
یادداشت:	تألیف
یادداشت:	نمایه
موضوع:	بلاغی، محمدجواد، ۱۹۳۳-۱۸۶۴م. . آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن -- نقد و تفسیر.
موضوع:	قرآن -- علوم قرآنی.
موضوع:	تفاسیر شیعه -- قرن ۱۴. -- زبان و شعر.
شناسه افزوده:	بلاغی، محمدجواد، ۱۹۳۳-۱۸۶۴م. . آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن. شرح.
شناسه افزوده:	مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی رحمته الله .
رده‌بندی کنگره:	BP۹۸/آ ۷۰۴۲۲ ب
رده‌بندی دیوبی:	۲۹۷/۱۷۹
شماره کتاب‌شناسی ملی:	۲۶۴۸۲۴۹

علوم قرآنی از دیدگاه علامه بلاغی رحمۃ اللہ علیہ

www.ketab.ir

امیر رضا اشرفی

استادیار مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

۱۳۹۱

شماره ردیف ۹۳۹
شماره موضوعی علوم قرآنی-۴۹
۱۳۹۱-۲۰

■ علوم قرآنی از دیدگاه علامه بلاغی

- مؤلف: امیررضا اشرفی
- ناشر: انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- چاپ: نگارش
- نوبت و تاریخ چاپ: اول، بهار ۱۳۹۱
- شمارگان: ۱۰۰۰
- قیمت: ۴۹۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید کوی ممتاز، پلاک ۲۸
تلفن و نمابر: ۷۷۲۳۳۲۶-۲۵۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بواراسین، بوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
تلفن: ۲۱۱۳۶۲۹-۲۵۱

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه معاونت پژوهش
۱۷	پیشگفتار

درآمد

شخصیت علمی اخلاقی علامه بلاغی

۲۳	۱. مروری بر دوران زندگی
۲۵	۲. ویژگی‌های شخصیتی
۲۷	۳. منزلت علمی و ادبی
۲۸	۴. مهم‌ترین دغدغه علمی
۲۹	۵. استادان
۳۰	۶. شاگردان
۳۱	۷. آثار متنوع علمی
۳۲	الف) تفسیر و علوم قرآن
۳۴	ب) عقاید و الهیات
۳۴	ج) نقد عقاید و گرایش‌های انحرافی
۳۷	د) فقه و اصول

ها تاریخ.....	۳۹
و ادبیات.....	۳۹
۸ ارتحال علامه بلاغی.....	۳۹
چکیده.....	۴۱

بخش اول: دیدگاه‌های علوم قرآنی

فصل اول: کلیاتی در باب علوم قرآنی

۱. تعریف علوم قرآنی.....	۴۷
۲. گستره مباحث علوم قرآنی.....	۴۹
۳. سیری اجمالی در مکتوبات علوم قرآنی.....	۵۰
۴. رابطه تفسیر و علوم قرآنی.....	۵۲
۵. آثار درباره دیدگاه‌های علوم قرآنی علامه بلاغی.....	۵۳
الف) کتاب‌ها.....	۵۳
ب) مقالات.....	۵۵
۶. ویژگی اثر حاضر.....	۶۰
چکیده.....	۶۱

فصل دوم: اعجاز قرآن و عرصه‌های آن

۱. مقدمه.....	۶۵
۲. مفهوم‌شناسی معجزه.....	۶۶
الف) معجزه در لغت.....	۶۶
ب) معجزه در اصطلاح.....	۶۷
اول. اصطلاح عام.....	۶۷
دوم. اصطلاح خاص.....	۶۸
۳. عناصر اصلی معجزه از نگاه علامه بلاغی.....	۶۸

الف) خارق‌العاده بودن	۷۰
ب) فراتر بودن از توان بشر	۷۳
ج) وجود عنایت خاص الهی	۷۳
د) در مقام اثبات پیامبری	۷۳
ه) قابل تعلیم و تعلم نبودن	۷۴
۴. عناصر اصلی معجزه از نگاه دیگران	۷۵
الف) همراه بودن با تحدی	۷۵
ب) شکست‌ناپذیری	۷۶
ج) هم‌زمانی با اعای نبوت	۷۷
د) مطابقت با انهارات بر عن نبوت	۷۸
ه) حسن سابقه آورنده	۷۸
۵. چگونگی دلالت معجزه	۷۸
۶. حکمت تنوع معجزات	۸۱
۷. حکمت گزینش قرآن	۸۳
۸. تفاوت افراد در درک اعجاز	۸۶
اثبات معجزه برای خود پیامبران	۸۶
اثبات معجزه برای غیر پیامبر	۸۷
۹. امتیاز قرآن بر معجزات دیگر	۸۹
الف) باقی بودن برای تمام اعصار	۸۹
ب) خودکفایی در تبیین اعجاز	۹۰
۱۰. آفاق اعجاز قرآن	۹۶
الف) اعجاز ادبی	۹۷
ب) اعجاز تاریخی	۹۹

ج) اعجاز استدلالی	۱۰۳
د) نداشتن تناقض و اختلاف	۱۰۷
ه) اعجاز در قانون گذاری	۱۱۰
و) اعجاز اخلاقی	۱۱۴
ز) اعجاز از نظر اخبار غیبی	۱۱۸
چکیده	۱۲۴

فصل سوم: تدوین قرآن و مصونیت آن از تحریف

۱. مقدمه	۱۲۷
۲. تدوین قرآن	۱۲۹
۳. صیانت قرآن از تحریف در تدوین	۱۳۱
۴. اعتقاد شیعه به مصونیت قرآن از تحریف	۱۳۴
۵. خاستگاه شبهات تحریف در میان اهل سنت	۱۳۶
الف) روایات جمع قرآن در منابع اهل سنت	۱۳۶
ب) ادعای حذف برخی آیات در منابع اهل سنت	۱۳۹
۶. تفاوت روایات شیعه و اهل سنت در تحریف	۱۳۹
۷. آیات ساختگی در جوامع حدیثی اهل سنت	۱۴۰
الف) آیه رجم	۱۴۰
ب) آیه سؤال و ادبیین	۱۴۵
ج) دو سوره قنوت (سوره های خلع و حقد)	۱۴۹
۸. خاستگاه اتهام تحریف در میان شیعه	۱۵۳
ادعای تحریف برخی آیات در فصل الخطاب	۱۵۳
نقد سندی روایات فصل الخطاب	۱۵۵
توجیه دلالتی روایات فصل الخطاب	۱۵۷

۱۶۲.....	۹. اختلاف قرائات و عدم تأثیر آن در تحریف
۱۶۳.....	۱۰. قرآن و قرائت‌های هفت‌گانه
۱۶۸.....	۱۱. قرائات هفت‌گانه و حدیث احرف سبعة
۱۷۲.....	۱۲. علوم قرآنی در دیگر آثار علامه بلاغی
۱۷۳.....	چکیده

بخش دوم: مبانی فهم قرآن

فصل اول: تعاریف

۱۷۹.....	۱. تفسیر
۱۸۱.....	۲. تأویل
۱۸۵.....	۳. تفسیر به رأی
۱۸۷.....	۴. منابع تفسیری
۱۸۸.....	۵. روش تفسیری
۱۸۹.....	۶. مبانی تفسیری
۱۹۰.....	۷. قواعد تفسیری
۱۹۲.....	چکیده

فصل دوم: ساختار و ویژگی‌های آلاء الرحمن

۱۹۷.....	۱. انگیزه تدوین و مدت نگارش
۱۹۸.....	۲. ساختار و ویژگی‌ها
۱۹۹.....	الف) دفاع از فضایل اهل بیت علیهم‌السلام
۲۰۰.....	ب) گزیده‌گویی
۲۰۰.....	ج) زنده بودن، پویایی و توجه به نیازهای جامعه
۲۰۱.....	د) پرهیز از ذوق فلسفی و عرفانی
۲۰۳.....	هـ) پرهیز از گرایش‌های عصری

۲۰۴	 (و) پرهیز از اسرائیلیات
۲۰۵	 (ز) ویژگی ادبی تفسیر
۲۰۵	 (ح) دفاع از احکام فقهی شیعه
۲۰۶	 (ط) توجه خاص به آیات قرآن
۲۰۶	 (ی) اعتماد نکردن به اقوال صحابه و تابعان
۲۰۷	 (ک) تکیه بر منابع معتبر تاریخی
۲۰۸	 ۳. رنگ تفسیری
۲۰۹	 ۴. منابع آلاء الرحمن
۲۱۱	 چکیده

فصل سوم: مبانی تفسیری علامه بلاغی

۲۱۵	 ۱. مقدمه
۲۱۶	 ۲. مبانی مرتبط با الفاظ و عبارات متن
۲۱۷	 الف) الهی بودن متن قرآن
۲۲۰	 ب) الهی بودن قرائت رایج
۲۲۲	 ج) اصالت متن موجود
۲۲۳	 ۳. مبانی مرتبط با شیوه بیان و دلالت متن
۲۲۸	 الف) رسایی و شیوایی
۲۳۶	 ب) ارتباط و پیوستگی معنایی
۲۴۱	 ج) دقت و ظرافت بیان
۲۴۳	 د) وابستگی فهم جزئیات و لایه‌هایی از معانی آیات به روایات
۲۴۶	 رویکرد علامه بلاغی در باب روایات تفسیری
۲۴۶	 اول: حفظ مفهوم عام آیه
۲۴۹	 دوم: توسعه در مفهوم آیه به استناد روایات

۲۴۹	سوم. استشهاد به روایات در تأیید برداشت تفسیری
۲۵۰	چهارم. ردّ روایات مخالف با ظاهر آیه
۲۵۰	۴. مبانی مرتبط با مدلول و محتوای متن
۲۵۰	الف) جامعیت
۲۵۶	ب) جهان‌شمولی و جاودانگی
۲۵۷	ج) یگانگی معنا در سطح افقی
۲۵۸	د) بلندی و سترگی معارف
۲۶۱	چکیده
۲۶۵	خاتمه
۲۶۷	۱. نتایج
۲۷۴	۲. پیشنهادها
۲۷۷	منابع
۲۷۷	کتاب‌ها
۲۸۹	مقالات
۲۹۱	نمایه‌ها

مقدمه معاونت پژوهش

حقیقت اصیل ترین، جاودانه ترین، زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسله مؤمنان و عالمان صادق چه جان سالم به در راه آن نیاخته، و جاهلان و باطل پرستان چه توطئه ها و ترفندها که برای محو و مسح آن نساخته اند. چه تلخ واقعیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این واقعیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرفراز است و باطل از بین رفتنی و کونسار. این والا و بالانشینی حقیقت، گذشته از سرشت حق، وامدار کوشش های خالصانه و پایان ناپذیر حقیقت جویانی است که در عرصه نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانه دنیا رسته اند، و در این میان، نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و جانشینان برحق و گرامی او ﷺ، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و نقل، و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و دفاع جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته و در این راه دیده ها سوده و جان ها فرسوده اند. اکنون در عصر

بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نوشتاری و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت افزاری و نرم افزاری در عرصه های گوناگون برای سیطره بر جهان می کوشند، رسالت حقیقت خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به ویژه عالمان دین، بس عظیم تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفی و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش های اسلامی می درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش هایی چشمگیر کرده، گام هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خریش بر جهان نزدیک شده اند، و می کوشند تا با فعالیت های روزافزونشان مقام شایسته خود را در صحنه علمی بین المللی باز یابند. ولی در قلمرو پژوهش های علوم اجتماعی و انسانی تلاش های دانشمندان این مرزوبوم آن گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته، و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده اند. در این زمینه کمتر می توان به پای ابتکارات و به ویژه خلاقیت های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به منزلت مطلوب راهی طولانی و پرچالش در پیش است. از این روی، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه های دینی و سازمان دهی معارف اسلامی، کاوش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم ترین اهداف و اولویت های مؤسسات علمی به ویژه مراکز پژوهشی حوزه های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع در پرتو تأییدات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت های بی دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت الله خامنه ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس براساس سیاست ها و اهداف ترسیم شده از سوی حضرت آیت الله

محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به جامعه اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو تفسیر و علوم قرآن که با تلاش پژوهشگر ارجمند، حجت‌الاسلام دکتر امیررضا اشرفی نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده تبیین و بررسی دیدگاه‌های علوم قرآنی علامه محمدجواد بلاغی^ع در تفسیر *آلاء الرحمن فی تفسیر القرآن* است.

معاونت پژوهش از مؤلف محترم راجع اسلام والمسلمین استاد محمود رجبی، استاد علی‌اکبر بابایی و نیز استاد محمدهادی یوسفی غروی که با ارائه نظرهای سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاس‌گزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند متعالی خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی^ع